

## Tid eller penger

Av førsteamanuensis RAGNAR HAUGE

I forbindelse med en markedsundersøkelse som ble foretatt sommeren 1966 ble intervjuerne instruert om også å stille følgende spørsmål.<sup>1)</sup>

„Så har jeg et spørsmål fra et vitenskapelig institutt, hvor jeg gjerne vil De skal foreta et lite tankeeksperiment: Tenk Dem at De er tiltalt for en eller annen straffbar handling. Straffen i Deres tilfelle ville blitt ubetinget fengsel i 30 dager. Hvis De nå tross alt skulle få slippe å sone fengselsstraffen mot å betale en bot i stedet, hva ville De personlig være villig til å betale for å slippe å sone de 30 dagene?“

Spørsmålet ble stilt til 1.530 personer spredt over hele landet utvalgt med sikte på å få et tilnærmet representativt bilde av normalbefolkningen. Noen dypsindig hypotesedannelse lå ikke bak undersøkelsen. Hovedmotiveringen var nysgjerrighet etter å få vite hvordan folk flest vurderte fengselsstraff i relasjon til bøter — hvilke økonomiske goder de sa seg villig til å gi avkall på mot å slippe å miste friheten for en viss periode.

Av samtlige intervjuobjekter var det 108 som svarte at de heller ville sone uansett om de kunne slippe med en bot — sannsynligvis ut fra en eller annen forestilling om at det heftet noe uærlig ved det å slippe med bot dersom man egentlig skulle hatt en ubetinget fengselsstraff; at det var noen som bar preg av å være en form for bestikkelse. Det var 18 som ga svar som at de ville gi alt de eide, at friheten ikke kunne kjøpes for penger eller at beløpets størrelse var avhengig av hvilken straffbar handling tiltalen gjaldt. Videre var det 155 som ikke kunne eller ikke ville gi noe svar. Av de 1.530 intervjuobjektene var det således 281 eller 18 % som av en eller annen grunn ikke anga noe bestemt beløp.

De resterende 1.249 intervjuobjekter ble bedt om på egen hånd å fikserer det beløp de var villig til å betale. Dersom de imidlertid var i tvil eller av andre grunner ikke kunne gi noe spontant svar, ble det lest opp en rekke svaralternativer som de kunne velge mellom. Disse svaralternativene går frem av tabell 1. For i minst mulig grad å påvirke valget av svar ble intervjuerne instruert om at listen i annethvert intervju skulle leses ovenfra og ned, og i den andre halvpart av intervjuene nedenfra og opp.

<sup>1)</sup> Initiativet til undersøkelsen ble tatt av professor *Nils Christie*, intervjuingen ble utført av Fakta. Instituttet for markedsforskning og meningsmåling.

Det viste seg at 505 — eller ca. 40 % — av intervjuobjektene ga et spontant svar, mens de resterende 60 % først klarte å svare etter at svaralternativene var lest opp. Noen konsistente forskjeller var det imidlertid ikke mellom intervjuobjektene etter hvorvidt de anga det beløp de var villig til å betale spotant eller først etter at de faste svaralternativer var opplest. Det spilte heller ikke noen rolle hvorvidt det ved opplesningen ble startet med de store eller de små beløp. Den eneste forskjell var at de som ga et spontant svar gjennomgående sa at de var villig til å betale litt — men bare litt — mer enn de som først svarte etter at svaralternativene var lest opp. Fordi forskjellene var så minimale har vi slått samtlige grupper sammen i det følgende.

En av de vanligste innvendinger mot intervjuundersøkelser av denne type er at resultatene ikke viser annet enn det alle på forhånd vet. Men i hvert fall i dette tilfelle synes resultatet av undersøkelsen å avvike fra det umiddelbart forventede. Som det fremgår av totaltallene i tabell 1, er det riktignok enkelte som sier seg villig til å betale relativt meget, men for det store flertall er beløpets størrelse svært beskjedent. At 30 % av intervjuobjektene sa at de bare var villig til å betale mindre enn 400 kroner for å slippe 30 dages fengsel, mens det omvendt bare var 20 % som var villig til å betale mer enn 1.500 kroner, er vel i strid med hva de fleste på forhånd ville anta.

Av tabellen — som også viser svarfordelingen for de to kjønn — fremgår det at det er en viss tendens i retning av at mennene gjennomgående var villig til å betale litt mer enn kvinnene. Mens det således var 50 % av mennene som var villig til å betale 800 kroner eller mer, gjaldt det samme bare 41 % av kvinnene. Denne forskjellen kan skyldes to ting. På den ene side kan det tenkes at frihetsberøvelse oppfattes som et mindre onde blant kvinner

Tabell 1: Intervjuobjektene fordelt på kjønn og angivelse av botens størrelse. I prosent.

Botens størrelse	Kjønn		Total
	Kvinner	Menn	
Under 400 kr.	33	27	30
400—700 kr.	26	24	25
800—1.500 kr.	25	27	26
1.600—2.900 kr.	7	13	10
3.000—5.900 kr.	6	8	7
6.000—11.900 kr.	2	2	2
12.000 kr. og mer	1	0	1
Sum	100	101	101
N	607	642	1249

Tabell 2: Intervjuobjektene fordelt på familieinntekt i 1.000 kroner og angivelse av botens størrelse. I prosent.

Botens størrelse	Familieinntekt						
	under 12	12— 15	16— 19	20— 23	24— 29	30— 39	40 eller over
Under 400 kr.	45	37	27	30	33	18	18
400—700 kr.	24	27	27	23	22	27	22
800—1.500 kr.	18	24	28	29	26	24	29
1.600—2.900 kr.	8	8	10	9	9	16	15
3.000—5.900 kr.	4	3	7	7	9	14	9
6.000 kr. eller mer	1	1	2	3	1	1	8
Sum	100	100	101	101	100	100	101
N	152	117	169	255	224	144	136

enn blant menn — eller kanskje heller at tid av en eller annen grunn er mindre verdifull for kvinner enn for menn. Men på den annen side kan det tenkes at forskjellen ligger i vurderingen av penger — at penger oppfattes som noe mer verdifullt av kvinner enn av menn.

Tabell 2 viser fordelingen av intervjuobjektene etter familiens årlige inntekt. De 52 intervjuobjekter som ikke besvarte dette spørsmålet er holdt utenfor. Som ventet viser det seg å være en relativt klar sammenheng mellom inntektsnivå og det beløp man er villig til å betale. Jo mer man tjener, jo mer sier man seg gjennomgående villig til å betale for å slippe å sone de 30 dagene. Men felles for alle uten hensyn til inntektens størrelse er at beløpet ligger lavt — det er mindre enn halvparten som er villig til å betale et beløp som tilsvarer 14 dagers inntekt. Det er imidlertid en tendens i retning av at det beløp intervjuobjektene sier seg villig til å betale, ikke øker helt i takt med inntekten. Man er villig til å betale relativt mer på laveste inntektstrinn.

Vi har også sett beløpets størrelse i relasjon til andre faktorer. Det viser seg da at det er visse sammenhenger på en rekke områder. Folk som er bosatt i byer er villig til å betale mer enn bygdefolk, innen Oslo er de som er bosatt i det man tradisjonelt kaller vestkant villig til å betale mer enn de som er bosatt i andre strøk av byen og jo høyere utdanning man har jo mer er man villig til å betale. Alt dette er imidlertid sammenhenger som så å si utelukkende skyldes de to forskjellene vi har pekt på tidligere — forskjellene i kjønn og forskjellene i familieinntekt — og vi skal derfor ikke belaste fremstillingen og leserne med noen presentasjon av detaljerte data om dette.

Hvordan skal man så fortolke disse resultatene? Den mest nærliggende fortolkning er kanskje at det å sone en frihetsstraff i befolkningens øyne ikke synes å bli oppfattet som et onde man er villig til å betale særlig mye for å slippe — eller omvendt, at penger oppfattes som et så stort gode, at man ikke er villig til å gi avkall på særlig mange av dem for å slippe å sone en frihetsstraff. Dersom denne fortolkning er riktig, betyr dette at en bot — selv om den ikke er særlig stor — av det store flertall vil oppleves som et like stort onde som en frihetsstraff. Dersom man gjennom straffen ønsker å oppnå en avskrekkende virkning, skulle bøter av en relativt moderat størrelse i mange tilfelle være like virksomt som anvendelse av frihetsstraff.

Men det kan selvfølgelig reises innvendinger mot en slik fortolkning. Undersøkelsen sier ikke noe om hva folk er villig til å betale for å slippe å sone en frihetsstraff på 30 dager — bare hva de *sier* de er villig til å betale under *forutsetning* av at de sto overfor et slikt valg. Det er derfor ikke utelukket at de ville betalt langt mer dersom denne hypotetiske valgsituasjonen virkelig var blitt realisert.

Det kan også tenkes at den frihetsstraff intervjuobjektene har hatt i tankene avviker fra realiteten. Soning av en frihetsstraff innebærer en rekke ting utover det å miste bevegelsesfriheten for en bestemt periode. Den innebærer at man i ens venners og bekjentes øyne kan få et mindreverdighetsstempel, at man ikke får anledning til å oppfylle sine forpliktelser i hjemmet og på arbeidsplassen, at man plasseres i omgivelser som vil oppleves som triste og deprimerende, etc. For de fleste vil frihetsstraff være langt mer frustrerende og sosialt stigmatiserende enn en bot. Og det kan ikke utelukkes at spørsmålet til intervjuobjektene har blitt oppfattet som et spørsmål om en berøvelse av bevegelsesfriheten uten noen av de tilleggssonder som en frihetsberøvelse ellers fører med seg — som et ferieopphold i en fengselsanstalt. Det kan ikke utelukkes at de ikke har klart å leve seg inn i den konkrete situasjon som fengselsstraffen ville representere hvis det ble alvor.

Men uansett hvordan spørsmålet har blitt oppfattet av intervjuobjektene må man kunne gå ut fra at det store flertall har sett det som et spørsmål om en avveining av tid — med eller uten tilleggsbelastninger — mot penger. Og under denne synsvinkel må man kunne konkludere med at tid for de fleste synes å være en relativt billig vare.

Ragnar Hauge.